

ISSN: 2181-4066

DOI Journal 10.56017/2181-4066

JOPAPS

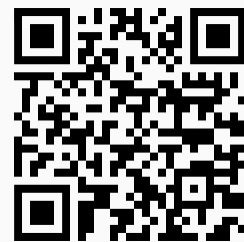

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

Volume I, Issue 7

ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ

IMFAKTOR

JULY | 2023

ISSN: 2181-4066
DOI Journal 10.56017/2181-4066

ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

I-ЖИЛД, 7-СОҢ

ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ-I, НОМЕР-7

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

VOLUME-I, ISSUE-7

ТОШКЕНТ - 2023

ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ | PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

№ 7 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.56017/2181-4066-2023-7>

Бош муҳаррир:

Нишонова З. – психология фанлари доктори, профессор

Масъул муҳаррир:

Давлатов О. Ғ. – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори

Таҳририят аъзолари:

Абдужаббарова М. – педагогика фанлари номзоди, доцент
Абдурахимов Қ. – психология фанлари бўйича фалсафа доктори
Акмалов А. – педагогика фанлари номзоди, доценти
Акрамова Ш. – педагогика фанлари доктори, профессор
Юсупова Х. И. – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори
Джураев Д. – педагогика фанлари доктори
Душанов Р. – психология фанлари номзоди, доценти
Негматовна Г. – педагогика фанлари номзоди, доцент
Разакова Р. – психология фанлари бўйича фалсафа доктори
Тожибоева Г. – психология фанлари бўйича фалсафа доктори
Тожибоева Г. – психология фанлари бўйича фалсафа доктори
Тўйчиева С. – психология фанлари номзоди, доцент

“Педагогик ва психологик тадқиқотлар” журнали 2022 йил 22 декабрь куни **№ 054834**-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Мазкур журнал **6 та** халқаро маълумотлар базаларида индексланган бўлиб, жорий йил учун **UIF 2023 = 7.5 “импакт-фактор”** кўрсаткичига эга.

Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг 2023 йил 24 июлдаги 01-02/1199-сонли хатига мувофиқ ушбу журналда чоп этилган мақолалар **хорижий мақолалар сифатида тан олинади.**

Саҳифаловчи\Page Maker\Верстка: Абдурахмон Хасанов

Таҳририят манзили: Тошкент шаҳар, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2/27-уй. Почта индекси 100152. Веб-сайт: www.imfaktor.uz/com

Телефон номер: +99894-410 11 55, E-mail: tahririyat@imfaktor.uz

© “ИМФАКТОР Pages” илмий нашриёти, 2023 йил.

© Муаллифлар жамоаси, 2023 йил.

ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ | PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

Педагогика фанлари

YULBARSOVA Xurshida Abdullajonovna

Farg'ona davlat universiteti

Sotsiologiya kafedrasida dotsenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8189828>

АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ВОСИТАСИДА БО‘ЛАЖАК СОТСИОЛОГЛАРДА ИЖТИМОЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda zamonaviy jamiyat mutaxassisidan yuqori kasbiy bilimlardan tashqari zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmasiga ega bo‘lishni talab qilmoqda. Mazkur maqolada axborot texnologiyalari vositasida bo‘lajak sotsiologlarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari o‘rganilgan bo‘lib, bo‘lg‘usi mutaxassisning ilmiy, innovatsion salohiyatga ega bo‘lishi, shiddat bilan rivojlanayotgan sotsial o‘zgarishlarga, sharoitlarga nisbatan moslashuvchan va sezgir bo‘lishi dolzarb masala ekanligi ta’kidlangan. Shunday ekan, ijtimoiy o‘zgarishlar sharoitida axborot texnologiyalari nafaqat texnologik hodisa bo‘lib, ular ijtimoiy jarayonlarning tuzilishini aks ettiradi va shu bilan birga bu jarayonlarga ta’sir qiladi. Shunga ko‘ra, sotsiologik tadqiqotlarni o‘tkazish jarayonida bo‘lajak sotsiologning turli xil dasturiy va texnik vositalardan foydalanishi ko‘plab muammolarni hal qilish, zamonaviy jamiyat hayotining turli sohalarida turli xil ma'lumotlarni olish imkonini berishi qayd etilgan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy kompetentlik, axborot texnologiyalari, bo‘lajak sotsiolog, sotsiologik tadqiqotlar, ta’lim-tarbiya jarayonlari, ijtimoiy-pedagogik shart-sharoit, texnik vositalar, “PriS” dasturi, ATLAS-TI va SPSS dasturlari, CATI - Computer Assisted Telephone Interview

ЮЛБАРСОВА Хуршида Абдуллажоновна

Ферганский государственный университет

доцент кафедры социологии

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИОЛОГОВ ПОСРЕДСТВОМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

АННОТАЦИЯ

Современное общество требует от специалиста помимо высоких профессиональных знаний умения пользоваться современными информационными технологиями. В данной статье были изучены педагогические условия развития социальной компетентности у будущих социологов с помощью информационных технологий, а также подчеркнуто, что актуальным вопросом является наличие у будущего специалиста научно-инновационного потенциала, гибкости и чуткости к быстро меняющимся социальным изменениям и условиям. Поэтому в условиях социальных изменений информационные технологии являются не только технологическим явлением, они отражают структуру социальных процессов и одновременно воздействуют на эти процессы. Соответственно отмечается, что использование будущим социологом различных программно-технических средств в процессе проведения социологических исследований позволяет решать множество задач и получать разнообразную информацию о различных сферах современного общества.

Ключевые слова: социальная компетентность, информационные технологии, будущий социолог, социологическое исследование, образовательные процессы, социально-педагогические условия, технические средства, программа «PriS», программы ATLAS-TI и SPSS, CATI - автоматизированное телефонное интервью.

YULBARSOVA Khurshida Abdullajonovna

Fergana state university

Associate Professor of Sociology Department

RAZVITIE SOTCIALNOY KOMPETENTNOSTI BUDUSHCHIX SOTCIOLOGOV POSREDSTVOM INFORMATSIONNYX TECHNOLOGY

ANNOTATION

Today's modern society requires a specialist to have the ability to use modern information technologies in addition to high professional knowledge. In this article, the pedagogical conditions for the development of social competence in future sociologists with the help of information technologies were studied, and it was emphasized that it is an urgent issue for the future specialist to have scientific and innovative potential, to be flexible and sensitive to rapidly developing social changes and conditions. Therefore, in the conditions of social changes, information technologies are not only a technological phenomenon, they reflect the structure of social processes and at the same time affect these processes. Accordingly, it is noted that the future sociologist's use of various software and technical tools in the process of conducting sociological research allows to solve many problems and obtain various information about various spheres of modern society.

Keywords: social competence, information technologies, future sociologist, sociological research, educational processes, socio-pedagogical conditions, technical means, "PriS" program, ATLAS-TI and SPSS programs, CATI - Computer Assisted Telephone Interview

Elektron aloqaning yangi, yanada qulay va samarali texnologiyalarining paydo bo'lishi, kompyuterlarning tobora ko'payib borishi fonida zamonaviy axborot makonini shakllantirish va tashkil etish muammosi hozirgi vaqtda mahalliy sotsiologik tadqiqotlarning muhim mavzularidan biri hisoblanadi. Ushbu tadqiqotlarning dolzarbligi shundan iboratki, ular jamiyatning hozirgi institutsional holatini baholashga imkon beradi, ularning ko'rsatkichlari axborot jarayonlari tuzilishida, boshqaruv tizimi, biznes sohasida, ushbu tuzilmalarning shaffoflik darajasini aks ettiruvchi axborot infratuzilmasini jamoatchilikda tarqatish va rivojlantirish mexanizmlarida namoyon bo'ladi.

Atrofdagi kundalik voqelik axborot texnologiyalari bilan bog'liq bo'lgan hamma narsa hayotimizga qanchalik kuchli kirib borishini ko'rsatadi: kompyuterlar, tarmoqlar, ma'lumotlar bazalari, o'quv kompyuter dasturlari, Internet, elektron o'yinlar shular jumlasidandir. Ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida axborot texnologiyalari nafaqat texnologik hodisa bo'lib, ular ijtimoiy jarayonlarning tuzilishini aks ettiradi va shu bilan birga bu jarayonlarga ta'sir qiladi. Yangi texnologiyalar ba'zi ijtimoiy muammolarni hal qiladi va jamiyat hayotiga yangilarini olib keladi, bu texnologiyalar ortida nufuzli resurslar guruhlarini turadi.

Bugungi kunda zamonaviy jamiyat mutaxassisidan yuqori kasbiy bilimlardan tashqari zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lishni talab qilmoqda. Shiddat bilan rivojlanayotgan ijtimoiy jarayonlar nafaqat bo'lajak sotsiologlardan, balki barcha shakllanib kelayotgan yoshlardan yuqori darajada axborot texnologiyalarini egallashini talab qilmoqda. Shunday ekan sotsial jarayonlarni muntazam ilmiy taxlil qilish uchun bo'lajak sotsiologlar sotsiologik tadqiqotlar olib boradilar. Bu tadqiqotlarni taxlilida axborot texnologiyalardan samarali foydalaninish sotsiologning ish jarayonini unumini oshirish bilan bir qatorda, ish sifati va mazmunini oshirishga bu esa ularning ijtimoiy-kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Keyingi yillarda mamlakatimizda ta'lim tizimiga xususan sotsiologlar tayyorlaydigan oliy ta'lim muassasalarida o'quv-tarbiya jarayonlarini tashkil etish va takomillashtirishning huquqiy asoslari yaratilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 22 fevraldagi PF-5667-sonli "Sotsiologik tadqiqotlar o'tkazishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonida mamlakatimizda davlat va jamiyat qurilishining barcha sohalarini demokratlashtirishga, innovatsion texnologiyalarni joriy etishga, inson salohiyatini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar va imkoniyatlar yaratishga, aholining farovonlik darajasini oshirishga yo'naltirilgan keng ko'lamlı islohotlar sharoitida muayyan sohadagi vaziyatni sifat jihatidan o'zgartirish hamda ilg'or xorijiy va mahalliy nazariy-metodologik vositalardan foydalanish asosida uni rivojlantirish vazifalarini davom ettirish xususida sotsiologik so'rovlar o'tkazishning sifat jihatidan yangi va zamonaviy tadqiqot amaliyotini shakllantirish masalasiga alohida ahamiyat qaratilgan. Farmonda muntazam ravishda jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarga nisbatan jamoatchilik fikrini o'rganib borish masalasi qo'yilgan.

Bu esa sotsiologlar tayyorlaydigan oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak sotsiologlarda ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishni takomillashtirishning pedagogik vazifasini yuklaydi.

Bo'lajak sotsiologlar zamonaviy axborot texnologiyalari vositalari asosida maqsadga erishish yo'lida didaktik vazifalarni bajarishlari uchun quyidagi bilim, malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishlari talab qilinadi:

1. Axborotlarni saqlash, qayta ishlash, tarqatish va namoyish qilish tamoyillarini bilish;
2. Kompyuter va kommunikatsiya vositalari va ularning xarakteristikalarini bilish;
3. Tadqiqot jarayonida kompyuter va kommunikatsiya vositalaridan foydalanish metodologiyasini bilish;
4. Tadqiqot jarayonida va ilmiy izlanishlarda internet tarmog'idan foydalanishni bilish;
5. Tadqiqot natijalarini taxlil qilishda sifat tadqiqotlari va miqdor tadqiqotlari uchun mos dasturlarni tanlash mahoratiga ega bo'lish;
6. Tadqiqot natijalarini taxlil qilishda ATLAS-TI va SPSS dasturida ishlash ko'nikmasiga ega bo'lishlari zarur.

Umuman olganda, bo'lajak sotsiologlarning ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish – ijtimoiy-pedagogik maqsadlarni amalga oshirishga yo'naltirilgan zamonaviy axborot texnologiyalarini ishlab chiqish va ulardan foydalanishni nazarda tutadi. Nazariy manbalar tahlili talabalarning kognitiv kompetentligini rivojlantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish:

- o'quv-tarbiya jarayonining faollashishiga hamda ta'lim samaradorligini oshirishga;
- axborotni turli shaklda (ovoz, matn, video, grafika, animatsiyalar yordamida) berilishi talabalarning bilishga qiziqishlarini ortishiga, yuqori darajadagi ko'rgazmalik talabalarda mavzuning uzoq vaqt xotirada saqlanishini ta'minlashi;
- tabaqalashtirilgan va individuallashtirilgan o'qitishni amalga oshirishga imkon berishi bilan alohida ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi.

Axborot texnologiyalari vositalaridan foydalanishni bilishlari bo'lajak sotsiologlarga sotsiologik tadqiqotlar natijalari bilan ishlash, qayta ishlash va xulosa hamda taklif va tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi. Axborot texnologiyalari vositalari ya'ni kompyuterda ishlash ko'nikmasi bo'lajak sotsiologning kerakli ma'lumotlar bilan ishlash, qayta ishlash taxlil qilish imkonini beradi. Demak bo'lajak sotsiolog jamiyatda aynan sotsiolog emas, balki marketolog sifatida faoliyat olib borishi uchun xam bu kompetensiyalarni egallashi talab qilinadi.

Taraqqiyotning hozirgi bosqichida sotsiologik so'rov o'tkazishning o'ziga xos xususiyati axborot texnologiyalaridan foydalanishni ommalashtirishdir.

Mualliflarning fikricha, sotsiologik tadqiqotlarning turli bosqichlarida axborot texnologiyalaridan foydalanish davlat hokimiyati organlari rahbarlarining axborotga boʻlgan ehtiyojini qondirish uchun maqbul sharoitlarni yaratadi[2].

Nazariy va amaliy tadqiqotlar, qoida tariqasida, juda katta ijtimoiy muammoni rivojlantirishning yoʻnalishlari va eng muhim bosqichlarini koʻrsatishi kerak boʻlgan istiqbolli tadqiqot dasturi doirasida amalga oshiriladi. Ammo shuni esda tutish kerakki, birlamchi maʼlumotlarni yigʻish va qayta ishlash usullarining hech biri universal emas. Shuning uchun, birinchi navbatda, qaysi usul (lar) tadqiqotning dastur talablariga va maqsadlariga eng mos kelishini hal qilish kerak. Ushbu qarorning sabablari: tadqiqot turi (nazariy-amaliy yoki amaliy) va uning asosiy rejasi (formulyar, tavsiflovchi yoki analitik-eksperimental), shuningdek, turli usullardan foydalanish uchun zarur boʻlgan resurslarning mavjudligi. Asosiy usul sifatida dastur maqsadlari eng maqbuli va eng tejamkorlari tanlanishi kerak. Bir qator umumiy xususiyatlar (jins va yosh, kasbiy malaka va boshqalar) bilan birlashtirilgan kvotalar namunalarini shakllantirish va turli kichik namunalarda turli xil usullar kombinatsiyasini qoʻllash maqsadga muvofiqdir. Keyin, maʼlumotlarni tahlil qilganda, biz umumiy bogʻliqliklar va munosabatlarni yanada chuqurroq talqin qilish imkoniyatiga ega boʻlishimiz mumkin.

Sotsiologik tadqiqot boʻyicha ishini uch bosqichga boʻlish mumkin: dala tadqiqoti bosqichi, axborotni tayyorlash va qayta ishlash bosqichi, yakuniy bosqich.

Dala tadqiqoti bosqichida maʼlumot toʻplash, masalan, Internet xizmatlari va zamonaviy apparat qurilmalari orqali optimallashtirilishi mumkin. Global Internettarmogʻi quyidagi xizmatlar bilan sotsiologik tadqiqot ishtirokchilari uchun qiziqish uygʻotishi mumkin: qidiruv tizimlari sizni qiziqtirgan mavzu boʻyicha Internetda maʼlumot izlash imkonini beruvchi apparat va dasturiy vositalar majmuasini taqdim etadi. Elektron pochta kompyuter tarmogʻi orqali elektron xabarlarini joʻnatish va qabul qilish xizmatlarini taqdim etadi va ishtirokchilarga nafaqat maʼlumot toʻplash bosqichida, balki butun tadqiqot davomida maʼlumot almashish imkonini beradi.

Uskuna birlamchi ijtimoiy maʼlumotlarni yigʻish jarayonini tezlashtiradi, vaqt va sarf materiallarini tejaydi. Koʻpincha anketa matn yoki elektron jadval koʻrinishida muharrirlar yordamida tuziladi, chop etiladi va respondentga yetkaziladi. Ammo asosiy maʼlumotni olishning boshqa usullari mavjud. Zamonaviy sotsiologlar tadqiqotning dala tadqiqoti bosqichida smartfon va kommunikatorlar, ovoz yozish moslamalari, videokameralar va boshqa texnik vositalardan keng foydalanmoqda. Aloqa markazini tashkil etishdagi qiyinchiliklar tufayli mahalliy amaliyotda kompyuterlashtirilgan telefon suhbat tizimidan (CATI - Computer Assisted Telephone Interview) foydalanish keng tarqalmagan. Bizning holatimizda Microsoft Excel dasturida ishlab chiqilgan bosma anketalar bilan bir qatorda sotsiologik soʻrov tashkilotchilari oʻrtasida aloqa oʻrnatish uchun mobil telefonlar, soʻrovnomaning elektron koʻrinishidagi planshetlardan foydalanilmoqda.

T.G. Vasilenko tomonidan ishlab chiqilgan “Amaliy sotsiolog” (“PriS”) dasturi sotsiologik tadqiqot maʼlumotlarini kiritish va qayta ishlash uchun katta imkoniyatlarga ega. Dastur soʻrov maʼlumotlarini rejalashtirish va qayta ishlashda qoʻllanilishi mumkin. “PriS” dasturi bilan ishlash uchun foydalanuvchi sotsiologik soʻrov oʻtkazishi va Microsoft Office paketi bilan ishlash koʻnikmalariga ega boʻlishi kerak. Dasturning asosiy xususiyati shundan iboratki, sotsiologik soʻrov maʼlumotlarini rejalashtirish va qayta ishlash dasturda “Soʻrov daraxti” shaklida taqdim etilgan yagona sikl sifatida amalga oshiriladi. Soʻrovn rejalashtirish bosqichida soʻrovnoman yaratish, namunaviy populyatsiyani rejalashtirish va soʻrov uchun bosma materiallarni ishlab chiqarish boʻyicha ishlar avtomatlashtirilgan. Qabul qilingan maʼlumotlarni qayta ishlash bosqichida soʻrovnoman kiritish uchun maxsus shakldan foydalanish tufayli maʼlumotlar bazasiga maʼlumotlarni kiritish va sotsiologik maʼlumotlarni tahlil qilish ancha soddalashtirilgan.

Dasturda bitta so‘rovnomada so‘rovnomalarning maksimal soni, bitta so‘rovnomadagi savollar va javoblar, bitta savoldagi javoblar soni bo‘yicha cheklovlar mavjud. Dastur to‘lov evaziga tarqatiladi.

Xorijiy ishlanmalarga Amerikaning SPSS Inc kompaniyasi tomonidan ishlab chiqilgan SPSS Statistikasi (Statistical Package for the Social Sciences – “Ijtimoiy fanlar uchun statistik paket”) misol bo‘la oladi. SPSS paketi ma'lumotlarni qayta ishlash uchun mo‘ljallangan modullar to‘plamidir. Dastur turli xil ma'lumotlarga kirish va boshqarish imkoniyatlarini amalga oshiradi. SPSS asosiy ma'lumotlarni kiritish, umumiy matematik usullar yordamida ma'lumotlarni qayta ishlash va hisobotlarni tuzish uchun ishlatiladi. Asosiy ishlov berish usullari statistik tahlil usullari, masalan, chastotali tahlil, statistik ko‘rsatkichlarni hisoblash, kutilmagan holatlar va korrelyatsiya jadvallarini tuzish, ko‘p o‘lchovli chiziqli regressiya tahlili, diskriminant tahlili, omil tahlili, dispersiya tahlili, klaster tahlili, ko‘p o‘lchovli masshtablash va boshqalar. Dastur ma'lumotlarning grafik ko‘rinishini ta'minlaydi. Barcha hujjatlar va foydalanuvchi interfeysi to‘liq ruslashtirilgan.

Albatta, ixtisoslashtirilgan dasturlar bir qator afzalliklarga ega, chunki ular matematik statistika usullaridan foydalangan holda ma'lum turdagi muammolarni hal qilish uchun mo‘ljallangan. Biroq, universal dasturlar ba'zi hollarda ixtisoslashganlardan ko‘ra foydaliroqdir. Umumjahon dasturlarning asosiy afzalligi ularning foydalanish imkoniyati, keng tarqalganligi, foydalanuvchilarga qulayligi, ko‘p qirraliligi - keng ko‘lamli muammolarni hal qilishga qaratilganligida.

Umumjahon paketlar orasida eng ommabop dasturlar Microsoft Office hisoblanadi. Microsoft Office paketi to‘liq turli xil ma'lumotlarning integratsiyasiga va Internet-axborot resurslari bilan ishlashga qaratilgan.

Ushbu dasturiy ta'minotning afzalliklari orasida foydalanish imkoniyati (MS Office paketiga kiritilgan), ravshanlik va o‘z-o‘zini o‘rganishning yuqori darajasi kiradi. Kamchilik - paketning ko‘p qirraliligi, buxgalteriya ma'lumotlarini qayta ishlashni avtomatlashtirishga qodir emasligi [3].

Quyidagi dasturlar sotsiologik tadqiqot ma'lumotlarini qayta ishlash uchun eng mos keladi.

Microsoft Word ko‘pincha so‘rovnoma shaklini yaratish va yakuniy hisobotni yaratish uchun ishlatiladi.

Microsoft Excel - bu ijtimoiy so‘rov ma'lumotlarining asosiy hisob-kitoblari va modellashtirishni amalga oshiradigan elektron jadval: turli toifadagi o‘rnatilgan funktsiyalar, statistik ma'lumotlarni qayta ishlash usullari, ma'lumotlarning grafik taqdimoti, interaktiv aylanma jadvallar va diagrammalar ko‘rinishidagi tahlil ma'lumotlarining veb-nashrlari hisoblanadi.

Microsoft Access ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi bo‘lib, unda ma'lumotlarni qayta ishlashni avtomatlashtirish uchun kuchli til vositalari mavjud: yuqori darajadagi so‘rovlar tili QBE (Query By Example), tizimli so‘rovlar tili SQL (Structured Query Language), VB dasturlash tili (Visual Basic) kabilar.

Microsoft PowerPoint taqdimot dasturidir. Microsoft PowerPoint natija ma'lumotlarining multimedia taqdimotini va ularni veb-sahifalar ko‘rinishida nashr qilishni ta'minlaydi.

Microsoft Visio grafik muharriri IDEF0, IDEF3, DFD, IDEF1X belgilariga muvofiq diagrammalar, shu jumladan biznes-jarayon diagrammalari, asosiy shakllar asosidagi sxemalar yaratish uchun mo‘ljallangan.

Microsoft Outlook - bu pochta va taqvim, vazifalarni rejalashtiruvchi, noutbuk va kontakt menejeri funktsiyalari bilan ishlash uchun dastur hisoblanadi. Bundan tashqari, Microsoft Outlook avtomatik ravishda ish kundaligini yaratish uchun Microsoft Office hujjatlari bilan ishlashni kuzatish imkonini beradi.

Sotsiologik tadqiqotda xorijiy statistik paketlardan foydalanish uchun bo‘ljak sotsiolog statistika va dasturlash bo‘yicha katta bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi kerak.

G'arb dasturlaridan farqli o'laroq, ko'pchilik rus paketlari oddiy foydalanuvchiga qaratilgan, ulardan foydalanish oson, o'rganish oson, do'stona interfeysga ega, shuningdek, sotsiologik ma'lumotlarni qayta ishlashning statistik usullari bo'yicha asosiy bilimlarni talab qiladi. Umumjahon Microsoft Office to'plami o'zining mashhurligi tufayli muvofiqlik muammolarini va ma'lumotlarni to'g'ri ko'rsatishni bartaraf qiladi, qo'shimcha moliyaviy investitsiyalarni talab qilmaydi.

Sotsiologik tadqiqot ma'lumotlarini qayta ishlash bosqichida Microsoft Excel dasturidan foydalanganda mualliflar quyida keltirilgan elektron jadval muharriridan foydalanishning ba'zi xususiyatlariga e'tibor qaratdilar.

Ma'lumotlar bazasini shakllantirish. Ma'lumotlarni qayta ishlashning birinchi bosqichida dasturga birlamchi ijtimoiy ma'lumotlar kiritiladi. Ma'lumotlar bazasiga kirish ma'lumotlari intervyu oluvchilar tomonidan to'plangan anketa ma'lumotlaridir. Anketalarning qog'oz shakllaridan to'g'ridan-to'g'ri ma'lumotlarni kiritishdan oldin, birlamchi ijtimoiy ma'lumotlar kodlanadi. Har bir so'rovnoma tartib raqami beriladi, har bir savoldagi har bir javob savolda paydo bo'lish tartibida raqam bilan kodlanadi. Ma'lumotlar bazasida - so'rovnoma va bitta respondentning javoblari soniga mos keladigan qatorlardan va savolga javob raqamiga mos keladigan ustunlardan iborat javoblar matritsasi operatorlar raqamli ma'lumotlarni kiritadilar.

Shuni ta'kidlash kerakki, ma'lumotlar bazasi boshqacha tarzda yaratilishi mumkin: qatorlarda - respondentlar javoblarining raqamlari, ustunlarda - anketalar raqamlari. Birlamchi ijtimoiy ma'lumotlar bazasini shakllantirishning ushbu varianti faqat Microsoft Office 2010 va undan yuqori versiyalari uchun qabul qilinadi. Microsoft Excel 2010 dan boshlab, ustunlar soniga cheklov yo'q. Biroq, Microsoft Excelda ma'lumotlarni satr bo'yicha qayta ishlash noqulay, mehnat talab qiladi va ba'zi hollarda imkonsizdir.

Savollar bilan ishlash. Bizning so'rovnomamizdagi savollar quyidagi turlarga bo'lingan:

- yopiq savollar, bu erda taklif qilingan javoblardan birini tanlashingiz kerak;
- "boshqa" varianti bilan yarim yopiq savollar, bu erda siz bir nechta javoblarni tanlashingiz kerak;
- taklif qilingan javobga daraja berish kerak bo'lgan savollar;
- ochiq savollar, bu erda respondentning o'zi javobni shakllantiradi.

Anketa savollarining har bir turi ma'lumotlar bazasini shakllantirish va ularni qayta ishlashda o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Bizning holatimizda yaratilgan ma'lumotlar bazasi rasmda ko'rsatilgan. 1. Anketalar 1 dan n gacha raqamlangan (n - respondentlarning umumiy soni). Ustun sarlavhalari - savollar - kodlangan sotsiologik so'rov ma'lumotlaridan savol raqami oldida "V" belgisini ko'rsatish bilan farqlanadi. Savol kodida "bo'sh joy" belgisi o'rniga "_" belgisi ishlatiladi. Qulaylik uchun bir xil savolga mos keladigan ustun sarlavhalari rang bilan ajratilgan; ustun sarlavhalari bilan qator o'rnatildi, bu sizga ko'p sonli so'rovnoma bilan sarlavhani ko'rish imkonini beradi.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
1	№ анкеты	V_1_(1-2)	V_2_(1-6)	V_3_(1-8)	V_4_(1-4)	V_5_(1-2)	V_6_1	V_6_2	V_6_3	V_6_4	V_6_5	V_6_6	V_6_7	V_6_8
2		1	1	5	7	1	1	0	0	0	4	0	0	0
3		2	2	1	7	1	2	1	0	0	0	0	0	0
4		3	1	2	5	2	1	1	0	0	4	0	0	8
5		4	2	1	2	2	1	1	0	0	4	0	0	0
6		5	2	1	1	3	1	0	0	3	4	0	0	0
7		6	2	2	2	2	1	0	0	0	4	0	0	0
8		7	2	2	1	3	1	0	0	0	4	0	0	0
9		8	2	5	4	0	1	0	0	0	4	0	0	7
10		9	2	5	4	4	2	0	0	0	0	0	0	0
11		10	1	3	5	3	1	1	0	0	0	0	0	7

1-rasm. Birlamchi ijtimoiy axborotlar bazasi

Respondent taklif qilingan variantlardan birini tanlagan savolga har bir javob anketa kodlari mazmuniga muvofiq kodlanadi. Masalan, V_1_(1-2) “Jinsingizni belgilang” savoliga javoblarda “1” – “erkak”, “2” – “ayol” kodlari mavjud; “Yoshingizni kiriting” degan savol “V_2_(1-6)” kodli oltita yosh guruhini o‘z ichiga oladi. “V_2_(1-6)” savoliga javoblar 1 dan 6 gacha raqamlar bilan yoziladi. Agar respondent hech qanday javobni ko‘rsatmagan bo‘lsa, katakka 0 kiritiladi.

Bir nechta javobni tanlash mumkin bo‘lgan savollar savolning raqami va javob variantining kodini ko‘rsatish orqali kodlanadi. Har bir javob varianti matritsaning o‘z ustuniga ega. Masalan, “Lich UDC 001, lekin siz kamida bir marta pora berganmisiz? (2-3 javob varianti)” to‘qqizta javob variantini o‘z ichiga oladi, kodlangan “V_6_1”, “V_6_2”, “V_6_3” va hokazo. Bir nechta javobni tanlashingiz kerak bo‘lgan savolga javoblarni yozish uchun ustunga javob variantiga mos keladigan kod qo‘yiladi.

Agar respondent javob variantini tanlamasa, katakka “0” kiritiladi. “V_6_boshqa” javob varianti respondent tomonidan ko‘rsatilgandek yoziladi. Savollarning ushbu variantini kodlashda siz dixotomiya tamoyilidan ham foydalanishingiz mumkin.

Har bir javob variantiga daraja berish zarur bo‘lgan savollar, shuningdek, savolning raqami va javob variantining kodini ko‘rsatish orqali kodlanadi. Har bir javob varianti respondentlarning reyting tizimidagi o‘rnini belgilovchi darajaga mos keladi.

Respondent javobni o‘zi tuzadigan ochiq savollar kodlanmaydi. Ma'lumotlar bazasining tegishli katakchasiga respondentning so‘rovnomada yozgan javobi so‘zma-so‘z kiritiladi.

Ma'lumotlarni kiritgandan so‘ng, siz asosiy ijtimoiy ma'lumotlarni kiritish to‘g‘riligini tekshirishingiz kerak va shundan keyingina qayta ishlashga o‘ting. Ma'lumotlar kiritilishini nazorat qilish uchun “Avtofiltr” dan foydalanish samaralidir.

Avtomatik filtrlash funksiyasi ustunga kiritilgan barcha javob variantlarini ko‘rish, shuningdek, ma'lumotlar bilan ishlash uchun filtr mezonlarini belgilash imkonini beradi. Ko‘rish parametrlari yozish xatolarini tuzatishga yordam beradi. Masalan, “V_1(1-2)” ustuniga “22” qiymati xato kiritilgan (2-rasm). Avtofiltr yordamida bu xatoni aniqlash va tuzatish oson.

	A	B	C	D	E	F
1	№ анкеты	V 1 (1-2)	V 2 (1-6)	V 3 (1-8)	V 4 (1-4)	V 5 (1-2)
2	Сортировка от минимального к максимальному			7	1	1
3	Сортировка от максимального к минимальному			7	1	2
4	Сортировка по цвету			5	2	1
5	Снять фильтр с "V_1_(1-2)"			2	2	1
6	Фильтр по цвету			1	3	1
7	Числовые фильтры			1	3	1
8	(Выделить все)			4	0	1
9	1			4	4	2
10	2			5	3	1
11	22			8	4	1
12				8	3	1
13				4	3	1
14				2	1	1
15				8	1	2
16				5	4	1
17				2	2	1
18				6	3	1
19				2	2	1
20				1	3	1
21				4	0	1

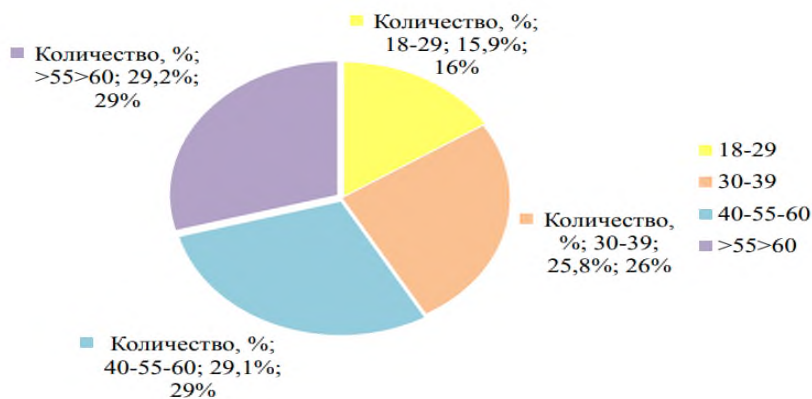
2-рasm. Kirish xatolarini topish uchun "Avtofiltr" funksiyasidan foydalanish

Savollarni qayta ishlash oʻrnatilgan «СЧЁТ» или «СЧЁТЕСЛИ» funktsiyalari yordamida amalga oshiriladi. Javob variantining kodi "COUNTIF" funksiyasida mezon vazifasini bajaradi.

Savolga javoblar sonini hisoblashda, Microsoft Excel 2003 da boshqa savolga javobni hisobga olgan holda, Microsoft Excel 2007 va undan yuqori versiyalarida «СЧЁТЕСЛИМН» funktsiyasi yordamida muvaffaqiyatli yengib oʻtilishi mumkin boʻlgan katta qiyinchiliklar mavjud. Ushbu funktsiya bir nechta shartlarni qondiradigan diapazondagi hujayralar sonini hisoblaydi. Misol uchun, Microsoft Excel 2007 da siz «СЧЁТЕСЛИМН» funktsiyasidan har bir yosh guruhidagi erkaklar va ayollarning necha foizi soʻrovda qatnashganligini hisoblashingiz mumkin.

Diagrammalarni yaratish. Grafiklar sotsiologik soʻrov ma'lumotlarini grafik tasvirlashning eng keng tarqalgan variantidir. Ular miqdoriy munosabatlarni ifodalaydi. Microsoft Excel har xil turdagi ma'lumotlar grafiklarini taqdim etadi. Bizning ishimizda strukturaviy diagrammalar va taqqoslash diagrammalari ishlatilgan; shakli boʻyicha - doiraviy diagramma, guruhlangan shtrixli diagramma, qatlamli shtrixli diagramma.

Aylana diagrammasi aylana sektori shaklida bir butun sifatida qismlarning solishtirma ogʻirligini koʻrsatadi (3-rasm). Oʻziga xos tortishish yigʻindisi har doim 100% va 360 ° ga teng. Har bir sektorning oʻlchami 1% 3,6 ° ga toʻgʻri kelishi asosida aniqlanadi. Ma'lumotlarning vizual koʻrinishi uchun sektorlarning turli xil ranglari ishlatilgan.

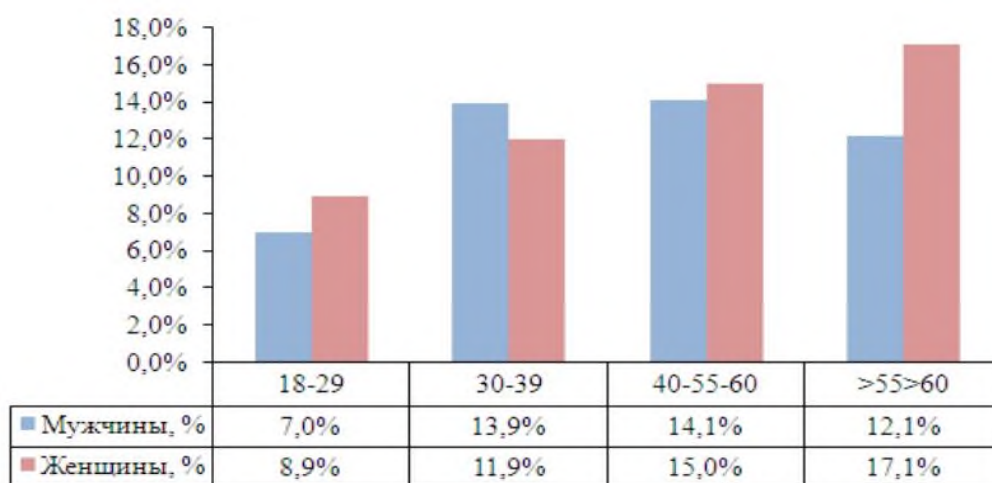

3-rasm. Respondentlarni yosh guruhlari boʻyicha taqsimlash diagrammasi, %

Ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, respondentlarning yosh tarkibi quyidagicha taqsimlangan: respondentlarning 15,9 foizi 18 yoshdan katta va 29 yoshgacha, 25,8 foizi - 30 yoshdan 39 yoshgacha bo'lganlar, 29,1 foizi - 40 yoshdan 60 yoshgacha bo'lganlar. yosh, 29,2 foizi 55 yoshdan oshganlar.

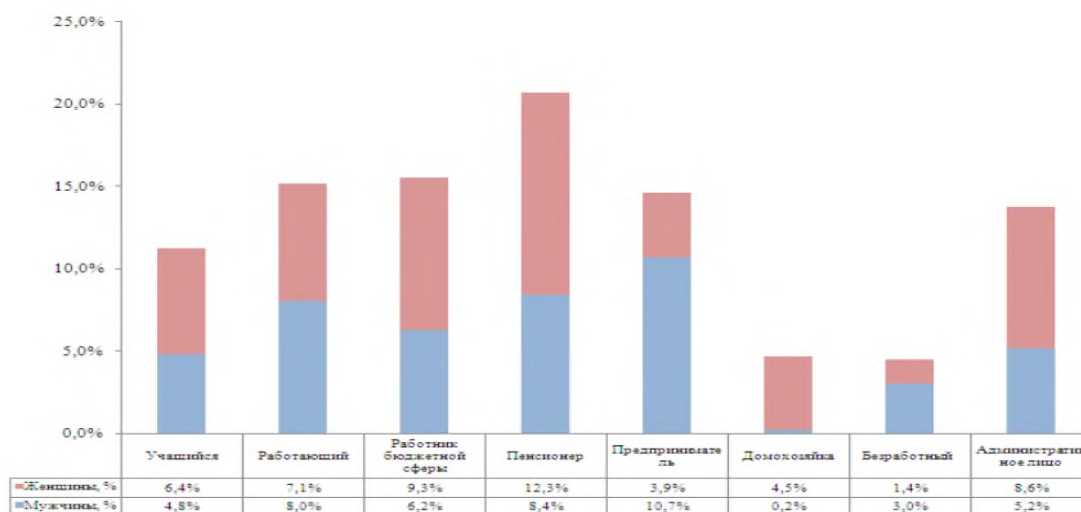
Guruhlangan chiziqli diagramma vertikal qutilar yordamida qiymatlarni toifalar bo'yicha taqqoslash imkonini beradi (4-rasmga qarang). Guruhlangan chiziqli diagrammada har bir toifadagi yuzlarning umumiy foizi mos keladigan to'rtburchaklar maydoni bilan ifodalanadi va umumiy maydon aholi soniga teng (100%). Aniqlik uchun guruhlangan gistogrammada "erkaklar" toifasi ko'k rangli to'rtburchaklar, "ayollar" esa qizil rang bilan ifodalanadi.

Guruhlangan gistogramma ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, birinchi yosh guruhiga (18-29 yosh) erkaklarning 7,0% va ayollarning 8,9%, ikkinchi yosh guruhiga (30-39 yosh) 13,9% erkaklar va 11,9% ayollar kiradi. uchinchi yosh guruhi (40-55-60 yosh) - 14,1% erkaklar va 15,0% ayollar, to'rtinchi yosh guruhida - 12,1% erkaklar, 17,1% ayollar.

4-rasm. Erkaklar va ayollarning yosh guruhlari bo'yicha taqsimlanishini guruhlash bilan gistogramma, %

Yig'ilgan chiziqli diagramma vertikal qutilar yordamida har bir qiymatning har bir toifadagi jamiga qo'shgan hissasini ko'rsatadi (5-rasm).

5-rasm. Erkaklar va ayollarning ijtimoiy holati bo'yicha taqsimotning stacked gistogrammasi, %

Yig'ilgan gistogramma ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, respondentlar orasida ayollarning 6,4 foizi va erkaklarning 4,8 foizi talabalar, ayollarning 7,1 foizi va erkaklarning 8,0 foizi ish bilan band, ayollarning 9,3 foizi va erkaklarning 6,2 foizi davlat sektori xodimlaridir, 12,3% ayollar va 8,4% erkaklar pensionerlar, 3,9% ayollar va 10,7% erkaklar tadbirkorlar, 4,5% ayollar va 0,2% erkaklar "uy bekasi", 1,4% ayollar va 3,0% erkaklar ishsiz, ayollarning 8,6 foizi va erkaklarning 5,2 foizi ma'muriy shaxslardir.

Yakuniy bosqichda grafik ma'lumotlarning tahlili amalga oshiriladi, xulosalar shakllantiriladi va yakuniy hujjat tuziladi. Butun va to'liq deb da'vo qiladigan har bir ijtimoiy tadqiqot yuqoridagi bosqichlarni o'z ichiga olishiga qaramay, turli xil murakkablikdagi muammolarni o'rganish uchun mos keladigan yagona, unikal sotsiologik tahlil shakli mavjud emas [4].

Yakuniy hujjatni tayyorlashda sotsiolog ko'pincha matn muharriridan foydalanadi. Xulosalarni shakllantirish ijodiy jarayon bo'lib, axborot texnologiyalari rivojlanishining hozirgi bosqichida hech qanday dasturiy va apparat vositalari malakali mutaxassisning o'rnini bosa olmaydi. Biroq, Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint, Microsoft Visio, Microsoft Office paketlari yordamida tadqiqot natijalarini aniq tasvirlash mumkin [5].

Sotsiologik tadqiqotlarning barcha bosqichlarida Microsoft Office dasturiy majmuasidan foydalanish qimmatbaho maxsus statistik dasturlardan foydalanmasdan elektron ma'lumotlar bazasini shakllantirishni soddalashtirish imkonini beradi. Microsoft Excel universal elektron jadvalida mavjudligi va ishonchli ishlash ko'nikmalari sotsiologning sotsiologik tadqiqot ma'lumotlarini qayta ishlash va grafik taqdim etish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi.

Microsoft Excel paketi boshqa tadqiqotchilar (I. I. Gracheva, E. A. Kobeleva va boshqalar) orasida ham mashhur bo'lib, ular o'z ishlarida iqtisodiy axborotni qayta ishlashning turli mexanizmlaridan foydalanadilar [1].

Shunday qilib, amaliy tadqiqotlarning amaliyligi uning ijtimoiy muammolarni qat'iy belgilangan fazoviy va vaqtinchalik lokalizatsiyasida, ya'ni aniq "bu erda" va "hozir" ni hal qilishga bevosita yo'naltirilganligidadir.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, zamonaviy axborot texnologiyalarini amaliy sotsiologik tadqiqotlarning turli bosqichlarida o'ziga xos tarzda qo'llash sotsiologik tadqiqotlar samaradorligiga, olingan natijalarning to'g'riligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va bu yo'nalishdagi eksperimental tadqiqotlarni tartibga solish zarurligini isbotlaydi. Amaliy tadqiqotlar boshqaruv qarorlarini batafsil o'rganish va pirovardida ijtimoiy innovatsiyalarni amaliyotga joriy etish bilan yakunlanadi. Shunday ekan, sotsiologik tadqiqotlarni o'tkazish jarayonida bo'lajak sotsiologning turli xil dasturiy va texnik vositalardan foydalanishi ko'plab muammolarni hal qilish, zamonaviy jamiyat hayotining turli sohalari haqida turli xil ma'lumotlarni olish imkonini beradi. Bu esa uning ijtimoiy kompetensiyalarini mustahkamlanishida o'z aksini topadi.

ИҚТИБОСЛАР/СНОСКИ/REFERENCES

1. Грачёва И. И. Проблемы и перспективы функционирования рынка жилищно-коммунальных услуг в современных экономических условиях // Концепт. – 2013. – № 12 (декабрь). – ART 13271. – URL: <http://e-koncept.ru/2013/13271.htm>. – Гос. рег. Эл № ФС 77-49965. – ISSN 2304-120X (дата обращения 10.11.2014).
2. Mal'ceva, E. Ju., Molchanova, E. V. & Chernuhina, N. V. (2014) “Vybor adaptivnogo instrumentarija pri provedenii sociologicheskogo issledovanija”, Gumanitarnye, social'no-jekonomicheskie i obshhestvennye nauki. Sociologicheskie i politicheskie nauki, № 10 (in Russian).
3. Mal'ceva, E. Ju. (2014) “Informacionnye tehnologii analiza sostojanija predpriyatij APK Krasnodarskogo kraja”, Koncept, Sovremennye nauchnye issledovanija. Vyp. 2. ART 54969. Available at: <http://ekoncept.ru/2014/54969.htm>, Gos. reg. Jel № FS 77-49965, ISSN 2304-120X
4. Молчанова Е. В. Формирование волевого компонента чувства собственного достоинства у учащихся младшего школьного возраста: дис. ... канд. пед. наук. – Майкоп, 2009. – 185 с.
5. Мальцева Е. Ю. Молчанова Е. В., Чернухина Н. В. Указ. соч.
6. Tangirova, K., Rakhmonova M. (2023). Psychological factors that cause conflict situations in complete and incomplete families. Bulletin of Contemporary Studies, 1(3), 36-40.
7. Rakhmonova M. (2023) Interests of modern women entrepreneurs in the professional sphere. Young Scholar's Academic Journal, 2 (7), 3-4.

ISSN: 2181-4066
DOI Journal 10.56017/2181-4066

ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

I-ЖИЛД, 7-СОН

ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ-I, НОМЕР-7

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

VOLUME-I, ISSUE-7

«Педагогик ва психологик тадқиқотлар» электрон журнали 2022 йил 22 декабрь куни № 054834-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Муассис: «IMFAKTOR Pages» масъулияти чекланган жамияти.

Таҳририят манзили: 100152, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2-уй.

Телефон номер: +99894-410 11 55

Эл. почта: tahririyat@imfaktor.uz

Веб-сайт: www.imfaktor.uz